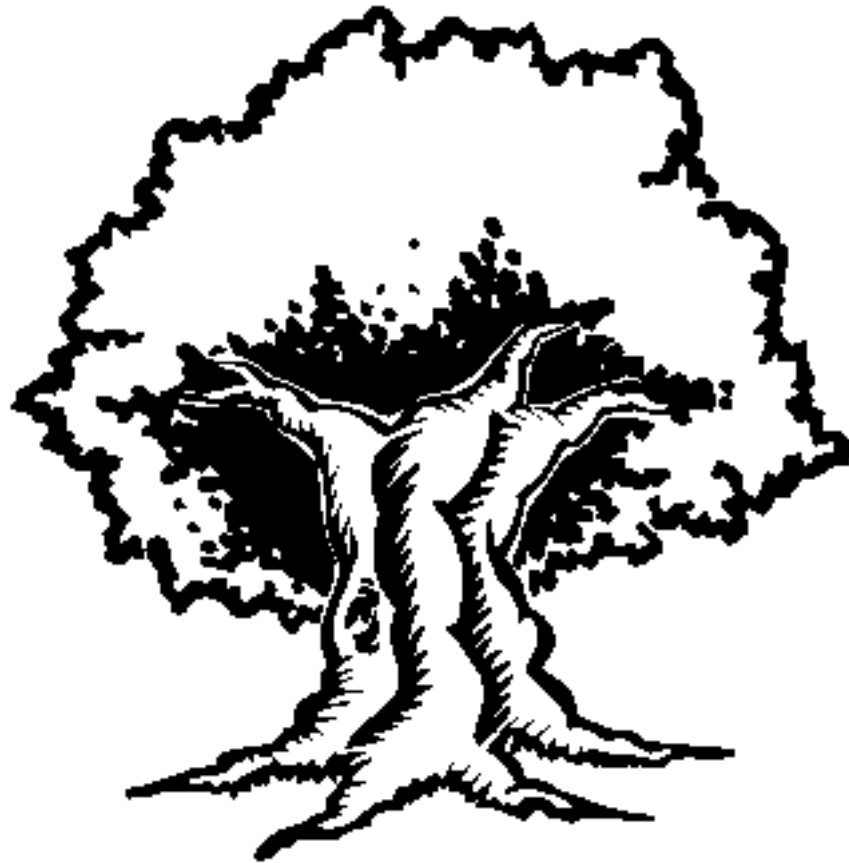

OMSORG HANDLEPLAN

SØNDERHOLM SKOLE

Sorg/krise handleplan på Sønderholm skole.

Skal opfattes som et ”beredskab”, der kan støtte og fastholde os alle i at gøre noget, så børn har nogen at dele sorgen med, når ”det, der ikke må ske, alligevel sker”.

Indhold:

Når en elev mister én af sine nærmeste.

- 1.0 Tiden lige efter dødsfaldet
- 2.0 Begravelsen
- 3.0 Opfølgning

Når en elev på skolen dør

4. Lige efter dødsfaldet
5. Den kommende skoledag
6. Om begravelsen
7. Opfølgning
8. Hvis eleven dør i ferien

Når en fra personalet mister en af sine nærmeste.

Når en fra personalet dør.

- 10.0 Lige efter dødsfaldet
11. Markering på skolen
12. Om begravelsen
13. Opfølgning
14. Hvis medarbejderen dør i ferien.

Ulykker i skole eller DUS regi.

15. Forholdsregler på ulykkesstedet
- 15.1 Rækkefølgen på underretningen
2. Umiddelbart efter ulykken
16. Markering i klassen og på skolen.

Alvorlig sygdom hos elever

Alvorlig sygdom hos barnets nærmeste.

Alvorlig sygdom hos lærer eller pædagog.

Aktuelle telefonnumre

Skilsmisse – andre forhold, der medfører krise hos et barn

Bilag: Udkast til breve til forældrene

Når en elev mister en af sine nærmeste.

1. Tiden lige efter dødsfaldet

- 1.1 Den der modtager henvendelsen kontakter skoleledelsen og klasselæreren.
Den, der får henvendelsen, skal finde ud af:
- *hvad der er sket?*
 - *hvornår skete det?*
 - *hvordan skete det?*
 - *er jeres børn orienterede?*
 - *kan de tale om det?*
- Under samtale skal man komme ind på, at de berørte klasser vil tale om det, der er sket. Under alle omstændigheder orienteres klasselæreren hurtigst muligt og denne er herefter nøglepersonen med følgende opgaver:
- 1.2 At orientere resten af skolens personale (herunder DUS).
Sundhedsplejerske, præst og skolebestyrelse orienteres af skolens ledelse.
3. At kontakte hjemmet for at få en orientering om forløbet, samt hvad der skal siges til de øvrige børn i klassen.
4. At samle børnene for at fortælle om det skete – bruge den fornødne tid til at snakke og give plads til sorgreaktioner. Herunder evt. at planlægge det tilfældige møde med eleven i nærmiljøet (Hvordan er man sammen med en der er ked af det?).
5. At sørge for at skolelæreren eller en fra ressourcegruppen samler resten af skolens børn og orienterer dem.
- 1.6 At orientere resten af klassens forældre skriftligt (Bilag 1).

De følgende dage.

- 1.7 Kontakt til hjemmet, evt. hjemmebesøg med henblik på afklaring af, hvornår barnet kommer igen samt forhold omkring begravelsen.
8. Planlæg med klassen modtagelsen af barnet.
9. Giv sorgarbejdet passende tid, når barnet kommer tilbage. Spørg ind og vær lyttende.
- 1.10 Nyt forældrebreve ud med oplysning om de sidste dages forløb i klassen samt evt. deltagelse i begravelsen.
- 1.11 Kontakt til præsten med henblik på besøg i klassen for at tale om begravelse.

2. Begravelsen.

- 2.1 Pedellen hejser flaget på halv.
- 2.2 Skolen sender båret (sekretæren).
3. Klasselæreren samt evt. andet personale med tæt tilknytning til eleven deltager i begravelsen.

3. Opfølgning

- 3.1 Tilbyd samtaler med barnet.
2. Sørg for jævnlig kontakt til hjemmet vedr. barnets trivsel og omsorg for de efterladte.
3. Husk fødselsdage, dødsdag, andre mærkedage, julen og snak om det, spørg til, lyt!
4. Kontakt PPR og få evt. en psykolog ud til klassen og til at tage samtaler med barnet.
5. Kontakt evt. Kræftens bekæmpelse vedr. sorg- og selvhjælpsgrupper.
6. Fagligt arbejde i klassen om emnet sorg, død, det at miste.
7. Besøg på kirkegården med passende mellemrum.

I tilfælde af ferie gøres så vidt muligt det samme. Hvis klasselæreren er på ferie må rækkefølgen være: Matematiklærer, skoleinspektør, viceskoleinspektør, DUS-leder.
Vær opmærksom på sorgreaktioner (se bilag)

Når en elev dør.

4. Lige efter dødsfaldet

1. Hvis pårørende kontakter skoleledelsen om en elevs dødsfald er klasselæreren den første, der skal have besked. Dør en elev i skoletiden – se handleplan for dødsfald på udflugt. Husk at få så mange konkrete oplysninger som muligt.
2. Ledelsen giver beskeden videre til den øvrige del af personalet.
3. Klasselæreren og ressourcepersonen ringer til forældrene og aftaler et fælles møde med klassen - skolelederen og børnene skal med.?????
4. De øvrige klasselærere kontakter deres forældre og elever og fortæller, hvad der er sket. (bilag 2).
5. Klasselæreren og evt. ressourcepersonen kontakter hjemmet for at:
 - Kondolere
 - Informere om hvad der er gjort indtil nu, og hvordan barnet vil blive mindet på skolen / i Troldhøj.
 - Spørge om, hvilken rolle skolen/Troldhøj skal påtage sig, om familien ønsker at deltage i mindehøjtideligheden på skolen/Troldhøj.
 - Spørge om man kan hjælpe med noget.
6. Klasselæreren orienterer ledelsen og beretter om den aktuelle situation (hvad der sker i hjemmet og hvorvidt afdøde barns familie ønsker at

deltage i mindehøjtideligheden o.l.). De aftaler, hvad der skal ske den flg. skoledag.

5.0 Den kommende skoledag:

1. Lærerne og de relevante pædagoger møder på lærerværelset kl. 7.30 og informeres om nyt af klasselæreren eller skoleleder.
2. Klasselæreren møder i klasserne klokken 8.00. Akutte spørgsmål besvares.
3. Flaget er på halv.
4. Kommer afdødes forældre modtages de af en ressourceperson.
5. I forbindelse med morgensang afholdes fælles mindehøjtidelighed.
6. En fra ledelsen siger noget om det pågældende barn.
7. Der holdes et minuts stilhed.
8. Der synges en sang.
9. Alle går i klasserne med deres klasselærer.
10. En ressourceperson går med ind i den direkte berørte klasse sammen med forældrene, hvis de er med til højtideligheden.

5.11 I klassen samme dag

11. Få klarlagt at alle har fået den korrekte beskrivelse af hændelsesforløbet.
12. Lyt til eleverne, trøst og omsorg er nøgleordene.
13. Snak om, hvordan vi kan mindes – forslag fra elever og lærere.
14. Tal åbent og konkret om det, der er sket. Respekter individuelle ønsker.
15. Lad eleverne tale om det de tænker og føler.
16. Tænd et lys og sæt det ved barnets plads.
17. Hvis eleven er blevet dræbt ved en trafikulykke, kan man besøge ulykkesstedet og lægge blomster
18. Alle elever i klassen skal have et brev med hjem. Undgå at sende eleverne hjem til et tomt hus.

6.0 Begravelsen

1. Klasselæreren taler med forældrene til det døde barn om tilstedeværelse ved begravelsen.
2. På begravelsesdagen holder klasselæreren så vidt muligt klassen samlet, også hvis de ikke skal deltage i begravelsen.
3. En af de efterfølgende dage besøges graven.
4. På begravelsesdagen hejses skolens flag på halv stang fra morgenstunden. Alle klasser orienteres om begravelsen. Efter begravelsen hejses flaget på hel stang.

7.0 Opfølgning

1. Begravelsen snakkes igennem, betydningen af et sidste farvel.
2. Præsten inviteres evt. op til en snak med børnene om liv og død.
3. Arbejd med et emne om sorg og tab.
4. Vær opmærksom på eventuelle søskende, nære venners reaktion
5. Det kan være af stor betydning for klassen
 - at den dødes plads forbliver tom et stykke tid
 - at gravstedet evt. besøges ved bestemte lejligheder.

6. Sundhedsplejersken, præsten, skolepsykologen og personer fra ressourcegruppen kan inddrages i opfølgningen.
7. Klasselærer og børn sender evt. tegninger, breve og en blomst til det døde barns forældre på dødsårsdagen.
8. Tabet/hændelsen er aldrig afsluttet. Det er vigtigt at huske at mindes.

8.0 Hvis eleven dør i ferien

7. Så vidt muligt iværksættes punkterne under *Når en elev dør*.
8. Efter ferien fra punkt 5.0

Når en fra personalet mister en af sine nærmeste

- 9.0 Når en kollega mister sin samlever/ægtefælle eller barn, sender skolen en blomst og et brev. Skoleleder eller DUS-leder kontakter den efterladte. Ledelsen bør være opmærksom på kollegaens trivsel de følgende måneder.

Når en fra personalet dør

10.0 Lige efter dødsfaldet.

1. Skolelederen underretter personalet hurtigst muligt. Lærerne møder kl. 7.30 på skolen, hvis det gælder en lærer. Hvis det er en pædagog møder DUS personalet kl. 11.00.
2. Bestyrelsesformand informeres (lederne).
3. Alle klasser går til hjemlokalet. Klasserne informeres af klasselæreren eller en anden lærer fra teamet. Relevante pædagoger er med.
4. Hvis det er en klasselærer, der er død.
 - Holdes klassen samlet sammen med to lærere (pædagoger) fra teamet resten af dagen.
 - Kontoret sørger for at ingen kommer hjem til et tomt hus.
 - I de øvrige klasser vurderer klasselærer, hvornår skemaet skal træde i kraft igen.
5. Hvis det er en tidligere lærer, som børnene kender godt, følges den samme procedure eller dele af den, hvis det skønnes nødvendigt.
6. Forældrene til de børn, der er tæt på den pågældende person, informeres pr. tlf. og kan evt. opfordres til at hente dem.
7. Forældrene til resten af børnene informeres pr. brev.
8. Når man kender detaljerne omkring begravelsen sendes igen brev hjem til alle forældre. I brevet skal der stå, at der bliver givet en krans fra alle børn og voksne på stedet. Ønsker man at samle ind kontaktes skoleledelsen. I stedet for skoleledelsen kunne det være skolebestyrelsesformanden, eller Troldhøjs formand for forældrerådet.
9. I tilfælde af ferie indkaldes de børn og forældre, der er tæt knyttet til afdøde til et møde. Resten informeres pr. brev. (Skoleledelsen).

11.0 Markering på skolen.

1. Alle mødes til mindehøjtidelighed, hvor der normalt er morgensang. Flaget hejses på halv stang, leder, kollega eller præst taler. Der synges en salme eller en sang, og der holdes 1 minuts stilhed.
2. I klasserne taler man åbent om tabet, det kommende savn, man kan evt. tænde stearinlys.
3. Eleverne får et brev med hjem.
4. Skoledagen slutter til normal tid, og leder og de relevante lærere og pædagoger samles for bl.a at drøfte de praktiske opgaver.
 - Hvem kontakter de pårørende?
 - Hvem sørger for kransen til begravelsen?
 - Hvem skriver nekrologen?
 - De pårørende skal bl.a. spørges om elev- lærerdeltagelse til begravelsen. Hvis det accepteres, skal forældrene have skriftlig besked om begravelsen.

12.0 Om begravelsen.

- 12.1 De relevante lærere og pædagoger får fri til at deltage ved begravelsen.

13.0 Opfølgning.

- 13.1 Med passende mellemrum tales der om afdøde (klasselærer).
13.2 Besøg ved graven (klasselærer).
13.3 På personalemøder er det ressourcegruppens opgave at sætte dødsfaldet på dagsordenen.

14.0 Hvis medarbejderen dør i ferien.

- 14.1 Kollegerne får så vidt muligt besked.
14.2 Når ferien slutter, se under ”Når en fra personalet dør”.

Ulykker i skole eller DUS-regi.

Det bør tilstræbes, at hele skolens personale tilbydes et 1. hjælpkursus. En mobiltelefon skal medbringes ved ture ud af huset.

Aktuelle telefonnumre skal altid medbringes på udflugter.

15.0 Forholdsregler på ulykkesstedet.

Hvis man er på tur med sin klasse/gruppe og det ulykkelige sker, at et barn kommer alvorligt til skade (evt. påkøres af bil) er det vigtigt:

- At samle gruppen på behørig afstand
- At ringe 112
- At ringe til skolen efter hjælp fra ressourcegruppen til de andre børn.
- At tage med på hospitalet indtil forældrene kommer (evt. kan en fra ressourcegruppen tage med i stedet for).
- At tage samlet tilbage til skolen hurtigst muligt.

16.0 Hjemme på skolen er det vigtigt

- At gruppen bliver på skolen, venter sammen med læreren/pædagogen fra ressourcegruppen og der laves en *fælles* historie for at undgå mytedannelse.
- At ledelsen eller en fra ressourcegruppen kontakter børnenes forældre og beder dem komme og afhente.
- At forældrene får en fælles information (samtidig med at børnene får den en gang til).
- At samtlige ansatte informeres.

Herudover er det vigtigt at ingen udtaler sig til pressen, og at forældre også gøres opmærksom herpå, når de kommer til den fælles information og afhentning af deres børn.
Alle pressehenvendelser henvises til skolens ledelse.

Hvis det tilskadekomne barn dør, træder handleplan for ”Når et barn dør” i kraft.

Alvorlig sygdom/trauma hos elev.

17. Forældre underretter klasselærer, der informerer skole og DUS. Præsten informeres.
Se de relevante punkter under ”Når en elev mister punkt 1.0
Forældrene bestemmer om og hvornår barnet skal besøges.
Kontakten mellem det syge barn og de øvrige børn bevares (send tegninger, breve....)
Når bedring er indtruffet eller på et andet relevant tidspunkt sender skolen et brev og en gave. Ansvarlig klasselæreren.

Alvorlig sygdom hos elevs forældre.

- 18.0 Se relevante oplysninger under ”Når en elev mister....”

Alvorlig sygdom hos lærer eller pædagog.

- 19.0 Se relevante punkter under ”Når en lærer eller pædagog dør”.
Ansvarlig: Leder, der evt. uddelegerer områder til relevante kolleger.

Skilsmisse, andre forhold, der medfører krise hos børn

20. Den der får henvendelsen eller oplysningen kontakter klasselæreren, der herefter er nøgleperson.
1. Klasselæreren henvender sig til hjemmet for at finde ud af:
 2. Hvornår opløses hjemmet.
 3. Hvor flytter eleven hen.
 4. Hvad er eleven informeret om.
 5. Kan barnet tale om det. Barnet skal bestemme, hvornår klassen informeres?
 6. Hvad skal vi sige til de andre elever.
 7. Hvordan orienterer vi de øvrige forældre.
21. **Opfølgning**
1. Tilbyd samtaler til eleven.
 - 21.2 Sørg for jævnlig kontakt til hjemmet vedr. elevens trivsel i den første tid.

21.3 Vær opmærksom på sorg – krise reaktioner hos eleven.

Børns forståelse af døden hænger nøje sammen med, hvor gamle de er. Det samme gælder for de forestillinger de gør sig i forbindelse med deres fars eller mors død.

I store træk kan man opdele børnene i følgende grupper fra 2 - 18 år:

2 - 4 år

Små børn opfatter ikke døden som endelig. De kan ikke forstå, at den døde far eller mor ikke vender tilbage. De føler sig forladt. Små børn stiller ofte vanskelige spørgsmål som:

- kommer far/mor ikke snart hjem igen?
- hvor er far/mor henne?
- hvad laver far/mor der?

Små børn kan plages af stærke skyldfølelser som ikke altid er logiske. Et barn kan eksempelvis tro, at faderen eller moderen er syg, fordi de sagde "dumme far/mor".

5 - 9 år

Børn i denne alder forstår gradvis, at døden er uigenkaldelig, det er ikke usædvanligt, at de forestiller sig døden som en person. De tænker intenst over, hvordan det mon er at være død. Børn blander ofte fantasi og virkelighed sammen. Hvis de ikke får lejlighed til at se deres døde far/mor, kan de tro, at den døde ser lige så uhyggelig ud som eksempelvis døde og dræbte i en voldsfilm.

10 - 11 år

Forholdet til døden begynder at minde om de voksnes. De forstår, at døden er uundgåelig. Børnene gør sig i den alder store spekulationer over, hvad der sker efter døden. Angsten for selv at dø er stor, og børnene har ofte vanskeligt ved at falde i søvn eller at sove.

12 - 13 år

Børnene er ofte i stand til at beherske eller fortrænge deres angst - modsat mindre børn. Det er ikke usædvanligt, at børn i denne aldersgruppe siger, at de ikke er bange for døden. Børnene er meget påvirkede af, hvordan de voksne i deres nærhed taler om døden. Fornemmer børnene at døden og talen om den afdøde er tabu, holder de deres tanker for sig selv.

14 - 18 år

Børnene er i en fase af livet, hvor de frigør sig fra hjemmet. Det gør det ofte ekstra svært at bearbejde tabet og sorgen.

Mange føler, at dødsfaldet forhindrer dem i at leve og more sig som andre unge. De får dårlig samvittighed og undertrykker deres egne behov. Reaktionen spænder fra at spille høj musik - til den totale fornægtelse af sorgen. Har der været mange konflikter mellem barnet og den døde, kan det fremkalde stærke minder, som giver en dybtfølt skyldfølelse. Tanker om selvmord for at genforenes med den døde kan forekomme.

Børn og voksne reagerer ikke på samme måde. Der er stor variation i måden børn reagerer på ved nyheden om, at nogen er død.

De almindeligste umiddelbare reaktioner hos børn er:

- Chock og vantro
- Forfærdelse og protest
- Apati og lammelse
- Fortsættelse af sædvanlig aktivitet

Husk - glem ikke det vigtigste når et barn skal have hjælp til at bearbejde sorgen efter fars / mors død.

- Lad barnet se den døde
- Lad barnet deltage i begravelsen
- Tag også barnet med på kirkegården
- Gør det klart, at den døde ikke kommer tilbage
- Tag den nødvendige tid til hyggestunder og kropskontakt
- Forklar sammenhængen i "små bidder"
- Forklar kort og præcist - ikke lange forklaringer
- Forklar at du selv er ked af det og måske mere pirrelig end ellers
- Fortæl igen og igen at barnet er elsket og uden skyld i dødsfaldet
- Lad barnet udtrykke både positive og negative følelser for den døde
- Hjælp barnet med at bevare minderne om den døde

Nogle af de almindeligste sorgreaktioner hos børn er:

- Angst
- Stærke minder
- Søvnforstyrrelser
- Tristhed, længsel og savn
- Vrede og opmærksomhedskrævende adfærd
- Skyld, selvbebrejdelse og skam
- Skolevanskeligheder
- Fysiske gener.

Andre mulige sorgreaktioner:

- Regressiv adfærd
- Social tilbagetrækning
- Fantasier
- Personlighedsforandringer
- Fremtidspessimisme
- Spekulationer over årsag og mening
- Vækst og modning

Litteraturliste.

Følgende materialer er nyttige og gode at hente yderligere hjælp i:

Als, Birthe: "Kun et knust hjerte er helt" Gyldendal, 1989.

Aronsson, Ulla: "At sige farvel" Hernov, 1992.

Cullberg, Johan: "Krise og udvikling", Hans Reitzels Forlag, 1993.

Dyregrov, Atle: "At tage afsked. Ritualer, der hjælper barnet gennem sorgen" Hans Reitzels Forlag, 1996.

Dyregrov, Atle og Raundalen Magne: "Sorg og omsorg i skolen", 1994

Dyregrov, Atle: "Sorg hos børn", Dansk Psykologisk Forlag, København 1992.

Dyregrov, Atle: "Børn og traumer", Hans Reitzels Forlag, 1997

Edvardson, Gudrun: "Børn i sorg - børn i krise", Hans Reitzels Forlag, København 1998.

Hillgaard, Lis: "Sorg og krise", Munksgaard Forlag, 2. udgave, 1999.

Holm, Karsten: "Julie er død". 1987

Jacobsen, Anne: "Børn og sorg", Hans Reitzels Forlag, 2. udgave 1994.

Kamradt, Jette: "Hvis nu mor taber håret - om børn og død", Dansk Psykologisk Forlag, 1998

Kræftens Bekæmpelse: "Når hjertet gør ondt", 2000. (uv.mat. til bh.kl., 1., 2. klasse)

Kræftens Bekæmpelse: "Om Sorg - når nogen man elsker dør", 1996. (uv.mat. til 6., 7., 8. kl.)

I forhold til **skønlitterære bøger** se bag i to sidstnævnte fra Kræftens Bekæmpelse.

Video og film: Se ligeledes bag i de to sidstnævnte bøger.

Desuden:

TV2 Nord: "Børn og sorg, okt.1996 og juni 1997.

Fak2eren TV2: "En mur af tavshed", dokumentarprogram marts 1999.

DRTV: "Jeg vil have dig tilbage", aug.1986.

Kræftens Bekæmpelse: "Når livet går sin vej", 1996.

DRTV: "Sorgens fugle", maj 1996.

Nyttige telefonnumre og oplysninger.

Kræftens Bekæmpelse	98109211/ 98664466 / 80301030	
Præst – Susie Nygaard Foged	29261305	
Aalborg Sygehus (Nord – Syd))	99321111	
Sundhedsplejen syd/vest	99312961	
PPR – Hasserisgård, Skelagervej 379a, 9000	99316140	PPR-hasserisgaard@aalborg.dk
Lægevagten	70150300	

Ressourcegruppen består af:

Jens Foltved skoleinspektør	31990443	
Egon Hostrup, viceskoleinspektør	98341824	
Michael Bagger Larsson, DUS-leder	31990132	

Bilag: Udkast til breve til forældre.

Det skal understreges, at følgende breve blot er udkast.

Bilag 1: Når en elev mister en af sine nærmeste.

Sønderholm skole den 18. maj 2001.

Vi har i dag fået den sørgelige meddelelse, at _____ er død.
Dette er noget vi alle, og især klassens elever er stærkt berørt af.
I de nærmeste dage vil vi derfor bruge meget tid på at snakke om det, der er sket.
Det betyder meget for børnene, at I også derhjemme taler åbent om det, der er hændt.
Hvis der er brug for det, er I velkomne til at kontakte os.

Med venlig hilsen

klasselærer (tlf.nr.)

skoleinspektør

Bilag 2: Når en elev dør.

Sønderholm skole den 18. maj 2001.

Vi har i dag fået den sørgelige meddelelse, at _____ er død.
Dette er noget vi alle, og især klassens elever er stærkt berørt af.
I de nærmeste dage vil vi derfor bruge meget tid på at snakke om det, der er sket.
I morgen holder vi en mindehøjtidelighed på skolen.
Det betyder meget for børnene, at I også derhjemme taler åbent om det, der er hændt.
Hvis der er brug for det, er I velkomne til at kontakte os.

Med venlig hilsen

klasselærer (tlf.nr.)

skoleinspektør